

GUIA DE LECTURA

«*La Gran Razzia — Volum II*»

La campanya d'Egipte (1798-1801)

Novel·la històrica de Robert Casanovas

1. Fitxa tècnica

Títol: La Gran Razzia — Novel·la històrica en quatre volums; Volum II: «1798-1801 – La campanya d'Egipte»

Autor: Robert Casanovas

Gènere: Novel·la històrica de vocació documental i crítica, fonamentada en recerques reals

Edició: 3a edició revisada i corregida; dipòsit legal abril de 2026; versió digital i en paper

ISBN : 978-2-488999-31-1

Estructura: Advertència, seguida de quatre grans capítols dividits en vint-i-vuit seccions numerades

Època: Del maig de 1798 (sortida de Tolon) a la tardor de 1801 (retorn a França), amb una coda que arriba fins a la publicació de la Descripció d'Egipte (1809-1829)

Llocs principals: Tolon, Malta, Alexandria, el Caire, Gizeh, Saqqara, Dendera, Tebes, la Vall dels Reis, Assuan, Filé, Rosetta, París

Sèrie: Fa seguit al Volum I («El naixement del sistema»); s'inscriu en l'obra de l'autor dedicada a les espoliacions d'obres d'art (L'habitació robada, El testament era una falsificació, Saqueig)

Coberta: Rèplica de la pedra de Rosetta conservada al Musée Champollion de Vif (Isère), fotografia del 17 de juliol de 2022 (Julien Peytard)

Lloc web associat: www.international-restitutions.org

2. Presentació general

El Volum II de La Gran Razzia segueix l'expedició d'Egipte des del punt de vista dels savis, dels dibuixants i dels enginyers embarcats amb Bonaparte. No explica la campanya militar per ella mateixa —les batalles es tracten en unes poques pàgines, gairebé en forma de crònica—, sinó allò que passa a la seva ombra: com un cos de «comissaris» i de científics descriu, mesura, copia, compra, extreu i, finalment, embala l'Egipte antic per transportar-lo a París. El fil conductor és una pregunta que la novel·la es nega a resoldre amb una paraula: on acaba la recollida erudita i on comença el saqueig?

L'Advertència situa el llibre sota el signe d'una ficció recolzada en la recerca: totes les obres esmentades van ser efectivament confiscades durant les conquestes franceses de 1794 a 1813, la majoria dels personatges van existir, però alguns personatges, escenes i diàlegs són imaginats. La novel·la avança així d'Alexandria a Filé, i després de la pedra de Rosetta a la capitulació de 1801, en què els anglesos reclamen al seu torn allò que els francesos creien haver salvat. Denon, Jomard, Fourier, Geoffroy Saint-Hilaire i algunes figures inventades o poc documentades, com l'interpret Hassan o el wakil del canal de Gizeh Abdallah ibn Youssef, porten per torns aquest interrogant.

3. Resum capítol per capítol

Capítol I — L'Orient en armes

De Tolon a Malta. El 19 de maig de 1798, l'esquadra surt de Tolon. A bord hi ha Berthollet, Monge, Jomard, Fourier i Denon. Berthollet veu en l'«expedició científica» una «operació d'adquisició». Davant La Valletta, Bonaparte afirma que allò que es prengui a Egipte «no té propietari viu». Berthollet li respon a cau d'orella que això no vol dir que no hi hagi propietari. Malta capitula el 12 de juny. Denon impedeix que es despengi el

Caravaggio, però els quadres de cavallet se'ls emporten. La novel·la estableix la seva regla des del començament: es pren allò que es pot transportar, i després es justifica.

D'Alexandria al Nil. L'1 de juliol, Alexandria decep: no és més que una petita ciutat de cabanes. Jomard mesura la columna de Pompeu i Denon la dibuixa des de tres angles. Bonaparte fa traduir a l'àrab la seva proclama als «Pobles d'Egipte». L'exèrcit travessa després el desert i no arriba al Nil fins al cap de quatre dies. Més tard, al mercat de Saqqara, uns pagesos venen als soldats estatuets i amulets. Denon compra un ushebti. L'intendent Hassan tradueix les paraules del venedor: és «la tomba del seu avantpassat». Tradueix les paraules, però no el to.

La batalla de les Piràmides. El 21 de juliol, Bonaparte etziba als seus soldats: «Quaranta segles us contemplen». Els savis són col·locats enmig dels quadres d'infanteria. Denon dibuixa la batalla i després les piràmides amb els morts en primer terme. Murad Bei es replega i el Caire és pres el 24 de juliol. L'endemà de la batalla, Jomard baixa a la piràmide i es creua amb un jove soldat que s'emporta un escarabat. Comprèn que aquest gest és de la mateixa naturalesa que les extraccions dels savis. Només canvia el grau.

La batalla d'Abukir. L'1 d'agost, Nelson destrueix gairebé tota la flota francesa a la badia d'Abukir. L'exèrcit queda ja presoner d'Egipte. El vespre del 14 d'agost, Denon inspecciona les col·leccions emmagatzemades al palau de Hassan-Kashif. Hi troba vint-i-tres caixes sense etiqueta, el contingut de les quals ningú no coneix. Les anota al seu diari i no en parla amb ningú. Comprèn també que el retorn s'ha tornat incert. Allò que tornarà dependrà d'allò que pugui viatjar.

L'Institut d'Egipte. El 22 d'agost de 1798, Bonaparte funda l'Institut d'Egipte. Monge n'és el president i obre la primera sessió: «Som aquí per comprendre, no per conquerir». Jomard mesura amb Denon les restes de Memfis. Un vell li dibuixa a la pols com s'arrossegaven les estàtues gegants. Geoffroy Saint-Hilaire dissectiona peixos del Nil i n'escriu a Cuvier. Berthollet fa el balanç de cinc mesos de treball.

La revolta del Caire. El 21 d'octubre de 1798, el Caire s'aixeca. L'artilleria bombardeja els barris insurgents i la repressió dura tres dies. Els savis es queden tancats a l'Institut i continuen els seus treballs. Denon surt a dibuixar malgrat el perill. Veu dos soldats buidar davant dels seus ulls la botiga d'una teixidora. El narrador escriu: «L'exèrcit saquejava com l'Institut recollia. La paraula diferia. El gest era parent». Monge diu a Bonaparte que la força no bastarà per governar. Bonaparte respon: «Ocupar bastarà».

L'Esfinx i les necròpolis. Al novembre, Denon dirigeix una expedició a l'Esfinx i després a Saqqara, on Jomard mesura la piràmide de Djoser. Berthollet estudia les resines de les mòmies i el natró dels llacs de Natró. Davant dels ibis momificats, idèntics als ibis actuals, Geoffroy recorda que Cuvier hi veu la prova de la fixesa de les espècies. Lamarck jutja, al contrari, que tres mil anys són massa pocs perquè es vegi un canvi. Berthollet conclou que cap dels dos no ho podrà provar. Sobre una estella de granit, Denon escriu: «Prenem allò que creiem que és coneixement». Després recull un fragment.

Els debats científics. A la sessió del 15 de desembre, Monge defensa la mesura i Fourier el sentit. Bonaparte resol: calen totes dues. Cadascú presenta els seus treballs, i Fourier retén que «la transmissió precedeix la comprensió». En un corredor, pregunta a Denon si pensa emportar-se els objectes. Denon respon que certes coses han de viatjar per ser vistes. Berthollet adverteix Bonaparte que la partida es farà amb presses i que només marxarà allò que ja sigui a les caixes. Bonaparte anuncia l'Alt Egipte: «Denon obrirà el camí».

Capítol II — La pujada del Nil

Dendera. El 25 de desembre de 1798, la columna de Desaix parteix cap al sud. Bonaparte ha donat a Denon una llista de quatre pàgines i ha fixat la seva regla: «França no saqueja. Selecciona, documenta i conserva. Els soldats saquegen». A Dendera, Denon dibuixa el zodíac a la llum d'una espelma. El capità Coutelle jutja possible l'extracció, però molt llarga: «potser d'aquí a trenta anys». Jomard descobreix la llista que porta el sergent major

Aubert. Calcula que ja s'han pres prop de deu mil objectes. Costaz jutja exacta la xifra. «Això no és cap raó», respon Jomard.

Tebes. El 27 de gener, l'expedició acampa davant de Tebes. A Karnak, Jomard comprèn que l'eix del temple està orientat cap a la sortida del sol al solstici d'hivern. Fourier confirma que el seu càlcul és correcte. A Luxor, Desaix pregunta si es podrien prendre els obeliscs. Pesen dues-centes trenta tones cadascun i la idea s'ajorna. Denon es queda per a ell un rostre d'Osiris en bronze daurat, sense declarar-lo. Un vell guardià li diu que cada exèrcit «pren pedres». De nit, Jomard descobreix el tràfic de Hassan, que es queda una comissió en totes les vendes.

La Vall dels Reis. El 30 de gener, Jomard triangula la Vall dels Reis. Jollois observa que els guies, en mostrar les seves tombes als savis, acceleren el saqueig. En un sepulcre, Denon pren un papir del Llibre dels Morts i després un segon papir de les mans d'un soldat. Anota: «Pres el papir abans que el soldat». Jomard escriu al seu diari que la diferència entre col·lecció i saqueig rau en la destinació, no en l'acte. Davant dels colossos de Memnon, constata que només allò que no es pot emportar conserva el seu sentit.

Assuan. El 2 de febrer, la columna remunta cap a Assuan. Jollois veu un soldat estrènyer sobre la seva mula un sac del qual sobresurt un baix relleu. El 12 de febrer, a Kom Ombo, el cirurgià Bruyant reconeix instruments quirúrgics a les parets del temple. Però dos suboficials forcen amb una maça una llosa del santuari. Desaix recorda que no es toca res sense ordre escrita i després confessa que aquestes regles són insuficients. La llosa desapareix durant la nit. Jollois copia una inscripció de la qual sap que la seva còpia continuarà sent l'única.

Filé. El 17 de febrer, Denon i Jollois arriben a Filé en una faluga. Denon podria fer desmuntar legalment alguns blocs del quiosc de Trajà. Hi renuncia, no per escrúpol, sinó perquè es nega a destruir allò que l'emociona. El retorn cap al Caire dura disset dies. Uns soldats es barallen per una figureta i uns fel·lahs només aixequen la seva resclosa a canvi de trenta-cinc piastres. A Abidos, Denon compra per cinc piastres un fragment acabat de tallar de la paret. Al Caire, Bonaparte ha marxat cap a Síria i no torna fins al juny.

La pedra de Rosetta. El 15 de juliol de 1799, el tinent Bouchard descobreix prop de Rosetta una estela de granodiorita negra coberta amb tres escriptures. Marcel i Raige la llegeixen: el text grec és un decret en honor de Ptolemeu V. Marcel fa nombrosos estampats i n'envia una part a Europa. Jomard comprèn que la pedra és un mètode i no un objecte. El 5 d'agost, compara les mencions gregues de «Ptolemeu» amb els cartutxos i suposa que un cartutx és un nom propi. Kléber resumeix: «Heu trobat la clau de l'Egipte antic amb un text sobre els impostos».

Negociacions, victòria i mort de Kléber. El 18 d'agost, Bonaparte abandona Egipte en secret amb Denon, Monge i Berthollet. Kléber assumeix el comandament. Jomard compta noranta-sis caixes, de les quals vint-i-tres continuen sense etiqueta. La convenció d'El-Arish, signada el 24 de gener de 1800, preveu l'evacuació amb les col·leccions. Però al març, l'almirall Keith es nega a ratificar-la. Kléber derrota els otomans a Heliòpolis el 20 de març. És assassinat el 14 de juny de 1800. Menou el succeeix.

Capítol III — El temps dels savis

Les últimes campanyes. Menou assumeix el comandament i no canvia res en els treballs de l'Institut. A la sessió de juny, Jomard, de vint-i-dos anys, defensa el document contra el monument. Afirmar que la Descripció serà portàtil allà on els temples no ho són. El 25 de juny de 1800, surt una expedició cap a Tanis i Bubastis. Geoffroy hi pren sis mòmies de gat. Jollois llisca a la seva sarró un petit sarcòfag de gat de bronze. A la tardor, copia en tres dies un salteri que els monjos coptes es negaven a vendre.

Les expedicions del desert. La mort de Desaix a Marengo, el 14 de juny de 1800, arriba al Caire a l'agost. Jollois conserva la navalla de butxaca del general. Al Delta, a Sais i a Buto, no hi ha res a emportar-se, perquè els blocs són als murs de les cases dels fel·lahs. Menou vol orientar els treballs cap a l'Egipte islàmic, i es troba un

compromís. Un matí de març, Jollois veu un soldat prendre en quinze segons una Isis de bronze de la fornícula d'una casa copta. Només pot dibuixar la fornícula buida.

L'agricultura i el reg. Durant l'hivern de 1800-1801, Conté presenta a l'Institut les tècniques de reg egípcies. Jollois coneix Abdallah ibn Youssef, responsable del canal de Gizeh des de fa setze anys, i porta setanta-dues bosses de llim. Conté observa: «Fem el mateix amb les seves terres que amb les seves estàtues». Jollois respon que es pot prendre llim sense empobrir un camp, però que el Nil no retorna les estàtues. Abdallah li diu que l'escriptura no substitueix mil anys de pràctica. Li mostra quatre blocs inscrits trobats en netejar el canal. Jollois els dibuixa i després s'emporta el més petit.

El temps que s'estreny. El 8 de març de 1801, setze mil britànics desembarquen a Abukir. La Comissió decideix duplicar-ho tot per salvar els seus treballs. Marcel porta un registre de les seves compres. Jollois fa fer calcs. Jomard torna a copiar tots els seus aixecaments en nou dies i Geoffroy dibuixa les seves espècies. Al debat moral d'abril, Jomard distingeix tres menes d'objectes, entre els quals els extrems dels jaciments arqueològics: «Aquests objectes pertanyien a Egipte. Els hem pres». Jollois conclou que es publicarà després per justificar aquesta presa. El 20 de juny, compta 2087 dibuixos.

La derrota del Caire. El 27 de juny de 1801, Belliard negocia la capitulació del Caire. Una clàusula apunta als «manuscrits àrabs, les estàtues i les altres col·leccions fetes per a la República». Fourier la jutja voluntàriament vaga i busca allò que no cobreix. El 30 de juny, el mercader Suleiman al-Qabbani ven a Marcel ushebti, escarabats i amulets d'or, inscrits al seu inventari personal. Geoffroy amenaça de cremar les seves col·leccions si les confisquen. Fourier resumeix: «Prendran els originals. Nosaltres guardarem les còpies». La sortida té lloc el 2 de juliol.

La marxa cap a Alexandria. El 2 de juliol, tretze mil soldats, dos-cents civils i els savis abandonen el Caire. Una patrulla otomana reclama les caixes en nom d'Egipte, i el general Damas l'aparta. Un desertor lionès és assotat. Diu a Geoffroy que no vol veure què passarà a Alexandria. El 7 de juliol esclata una tempesta de sorra, i després es creuen amb refugiats coptes. El 13 de juliol, dos oficials britànics volen inspeccionar els equipatges, i Damas s'hi nega. El 14, l'exèrcit arriba a Alexandria amb seixanta-tres caixes.

Capítol IV — La desfeta i el retorn

Les grans antiguitats. El 3 de setembre de 1801, Hamilton i Clarke es presenten per prendre possessió de les col·leccions. Clarke compta les seixanta-tres caixes. El 4 de setembre, les grans antiguitats s'inscriuen al registre: la pedra de Rosetta, el sarcòfag de Nectanebo II, una estàtua del summe sacerdot d'Amon i un puny colossal. Fourier no discuteix aquest dret. Demana només que la història retengui que la Comissió va descobrir aquestes peces. Allò que els francesos retreien als soldats, els britànics els ho retreuen a ells.

Les col·leccions salvades. Els instruments científics són reconeguts com a propietat personal. El 9 de setembre, quan Clarke avança sobre les col·leccions de Geoffroy, aquest amenaça de calar foc a les seves caixes. Clarke recula. Hamilton accepta que la Comissió publiqui els seus dibuixos, a condició d'enviar-ne un exemplar al British Museum. Les petites antiguitats i les mòmies es reparteixen per meitats. Marcel conserva els seus estampats. Jollois conserva els seus dibuixos, i les monedes queden als savis, tret d'una quinzena de peces.

L'ètica de les espoliacions. El 18 de setembre, Hamilton ve a sopar sol i anuncia que el sarcòfag de Nectanebo marxa l'endemà. Jollois respon que d'aquí a cent anys un egipci haurà d'anar a Londres per veure'l. Geoffroy recorda que no va ser Egipte qui els va convidar. Fourier pregunta què respondria el British Museum si Egipte reclamés algun dia els seus béns. Hamilton respon: «No puc comprometre el segle vinent».

El 22 de setembre, el mercader Mahmoud al-Tawil reclama vuit estatuets que li haurien robat. Hamilton s'hi nega.

Els adéus. Els últims dies de setembre es dediquen a l'embalatge. Jollois acaba l'índex dels seus 2087 dibuixos i es precinten les quaranta-dues caixes. Hamilton lliura els salconduits. Jollois li respon: «Us desitjo que feu bon ús d'allò que us emporteu». No es tornaran a veure mai més. L'1 d'octubre, Jollois s'acomiada d'un xeic d'Alexandria, i després comença l'embarcament. Guarda els seus tubs de coure a la llitera.

La travessia. El mar és agitat els primers dies. Jomard constata que les bases de les grans piràmides són una mica més llargues d'est a oest que de nord a sud. N'infereix que els constructors tenien en compte la curvatura de la Terra. Aquesta hipòtesi l'entusiasma tant com l'espanta, perquè suposa un saber perdut. Fourier esquinça onze inicis de pròleg abans de començar pel Nil. El comboi fa escala a La Valletta, on oneja la bandera britànica. França apareix el 16 d'octubre.

El retorn a França. El 18 d'octubre de 1801, el comboi arriba a Tolon, tres anys i cinc mesos després de la partida. Les quaranta-dues caixes són tractades com un carregament de farina. Fourier redacta l'informe oficial i només esmenta les pèrdues en una nota a l'annex. A París, el 28 d'octubre, no hi ha ni desfilada ni recepció. El 10 de desembre, Bonaparte fa de la Descripció un projecte d'Estat. Fourier n'és l'editor en cap i Denon el director artístic. Una trentena de membres de la Comissió han mort a Egipte.

El treball comença. Un any després del retorn, Jomard transcriu els seus aixecaments a la seva habitació freda del carrer de la Croix-Faubin. La Descripció d'Egipte s'anuncia colossal: 894 làmines, uns quatre-cents gravats i vint-i-tres volums apareguts del 1809 al 1829. Fourier ratlla les frases líriques de les notes de Denon, que les restitueix. Deixen coexistir els dos tons. El 31 de desembre de 1802, Denon mira els seus tubs de coure i comença la seva nota sobre Karnak. El narrador conclou: «Les estàtues eren a Londres. El saber era a París».

4. Personatges principals

Dominique-Vivant Denon (*dibuixant, futur director dels museus*)

Mirada central de la primera meitat de la novel·la. Dibuixa els morts abans que els monuments, salva el Caravaggio de Malta i pren el papir de la Vall dels Reis. Abandona Egipte a l'agost de 1799 amb Bonaparte.

Napoleó Bonaparte (*general en cap*)

Figura alhora llunyana i determinant: lliura a Denon una llista de quatre pàgines i formula els «tres nivells» de legitimitat: allò que la Comissió porta amb els seus formularis va al Louvre; allò que els soldats s'emporten als seus sacs, no ho pot impedir; i allò que els savis documenten als seus quaderns es queda a França sota una altra forma. Abandona Egipte en secret el 18 d'agost de 1799.

Gaspard Monge (*matemàtic*)

President de l'Institut d'Egipte; defensa la mesura contra el sentit que reclama Fourier.

Claude-Louis Berthollet (*químic*)

Anomena l'expedició «operació d'adquisició»; estudia les resines d'embalsament, el natró i els equilibris químics.

Joseph Fourier (*matemàtic*)

Veu del sentit i de la síntesi; organitza la còpia sistemàtica dels treballs, formula «les còpies són el veritable botí» i redacta el pròleg de la Descripció. Mor el 1830.

Edme-François Jomard (*enginyer geògraf*)

Observa, mesura, calcula; defensa la hipòtesi dels cartutxos i la geodèsia dels monuments.

Prosper Jollois (*enginyer*)

Enginyer i dibuixant de la Comissió; copia, calca i, el 1801, defensa els quaderns davant de Clarke.

Étienne Geoffroy Saint-Hilaire (*naturalista*)

Defensor de les col·leccions zoològiques; la seva amenaça d'incendiar els seus espècimens davant dels britànics és un dels moments forts de la novel·la.

Jean-Joseph Marcel (*orientalista*)

Autor dels estampats de la pedra de Rosetta i d'un registre de 162 entrades; guarda el rastre quan els objectes són confiscats.

Louis Desaix (*general*)

Conqueridor de l'Alt Egipte, dona l'impuls a l'expedició cap al sud. Mor a Marengo.

Jean-Baptiste Kléber (*general*)

Successor de Bonaparte; és assassinat al Caire el 14 de juny de 1800 per Soleyman el-Halabi.

Costaz (*enginyer*)

A Dendera, omple els seus formularis d'adquisició oficial a cel obert, cosa que distingeix, segons Jomard, la recollida del saqueig dels soldats.

Nicolas-Jacques Conté (*enginyer i inventor*)

Presenta a l'Institut la hidràulica egípcia i formula: «Fem el mateix amb les seves terres que amb les seves estàtues». Mor el 1805.

Hassan (*intèrpret*)

Intèrpret del Caire: tradueix, es queda una comissió en les vendes i veu sense poder actuar. Quasi totes les paraules egípcies de la novel·la passen per ell.

Abdallah ibn Youssef (*wakil del canal de Gizeh*)

Dipositari del saber del reg, recorda que l'escriptura no substitueix l'experiència.

William Richard Hamilton i Edward Daniel Clarke (*comissaris britànics*)

Reclamen les grans antiguitats el 1801 i giren contra els francesos el seu propi argument.

Menou (*general*)

Comandant després de Kléber, convertit a l'islam, manté Alexandria fins a la capitulació de 1801.

Aubert, Mahmoud al-Tawil, Suleiman al-Qabbani, el desertor de Lió (*figures inventades o poc documentades*)

Personatges l'ancoratge històric dels quals no és establert al text; serveixen de veu a allò que les fonts callen.

5. Temes principals

Recollida i saqueig: una diferència de nom, no de gest

Tota la novel·la cap en aquesta frase de la revolta del Caire: «L'exèrcit saquejava com l'Institut recollia. La paraula diferia. El gest era parent». La distinció reivindicada per Bonaparte —els soldats saquegen, França selecciona— és represa, discutida i posada a prova pels fets.

Els tres nivells de legitimitat

La llista de quatre pàgines de Bonaparte, les autoritzacions dels savis i després la impotència davant dels soldats formen una escala de justificacions successives. Allò que el savi creu salvar, el general ho ordena i el soldat se n'emporta.

El pes decideix què marxa

La novel·la redueix les eleccions patrimonials a qüestions de transport: allò que es desplaça és allò que és desplaçable. El pes, més que el valor, determina què surt d'Egipte.

L'objecte i la informació

Davant la pèrdua, els savis multipliquen còpies, dibuixos, calcs i estampats: «les còpies són el veritable botí». La segona meitat de la novel·la llisca de l'extracció d'objectes a la captura de saber.

Saber local i saber erudit

L'enginyer francès aprèn del wakil que l'escriptura no substitueix el gest. La novel·la mostra els savis depenent d'un saber que pretenen només recollir.

La ciència al servei de l'ocupació

Institut, tallers, mapes: la ciència és un dels instruments de la presència francesa. El llibre no la denuncia; mostra que serveix.

Els egipcis sense veu

Quasi sempre mediada per l'interpret, la paraula egípcia és rendida amb fórmules com «Diu que...». Aquest silenci és també un tema: els propietaris del patrimoni no seuen a les comissions.

Els espoliadors espoliats

L'últim capítol mostra els britànics prenent al seu torn allò que els francesos havien pres. La lògica de la razzia no s'atura en una nació.

6. Part documentada i part inventada

La novel·la es basa en fets atestats: la batalla d'Abukir, la fundació de l'Institut d'Egipte, el descobriment de la pedra de Rosetta per Bouchard el 15 de juliol de 1799, l'assassinat de Kléber, la victòria d'Heliòpolis, la clàusula 16 de la capitulació del Caire, l'enfrontament amb Hamilton i Clarke, l'amenaça de Geoffroy Saint-Hilaire, el nomenament de Denon com a director dels museus i la publicació de la Descripció d'Egipte. Els diàlegs, els pensaments interiors i algunes figures secundàries són, en canvi, imaginats, tal com precisa l'Advertència.

Dues zones continuen sent difuses: l'ancoratge històric de diversos personatges (Aubert, Mahmoud al-Tawil, Suleiman al-Qabbani, el desertor de Lió) no és establert al text, i les vint-i-tres caixes sense etiqueta, entrevistes per Denon després d'Abukir, no s'aclareixen mai en aquest volum.

7. Construcció narrativa i estil

- Una arquitectura en quatre moviments: l'embarcament i la conquesta, la pujada del Nil, la prova de la derrota, el retorn; la novel·la es tanca amb un eco de la seva obertura.
- Un focus que es desplaça: Denon porta la primera meitat; després de la seva marxa, la mirada passa a Jomard, Jollois i Fourier.
- El gust per l'inventari: nombres, mesures, llistes de caixes (96, després 63, després 42) fan de suspens.
- Dos registres: la crònica breu per a les batalles, l'escena llarga i sensible per als descobriments i els diàlegs.
- Frases-sentència en forma de remat, que resumeixen una escena i tornen com a tornades.
- Un narrador que sap: anuncia allò que passarà (l'obelisc de la Concòrdia, la presa d'Assuan) i dona al relat una profunditat històrica.

8. Cites destacades

«Allò que Bonaparte anomenava expedició científica, Berthollet ho anomenava, a les seves notes privades, operació d'adquisició. La paraula era més exacta».

«L'exèrcit saquejava com l'Institut recollia. La paraula diferia. El gest era parent».

«La distinció entre col·lecció i saqueig és una distinció de destinació, no d'acte. Nosaltres recollim per a París. Ells saquegen per a ells mateixos. La Vall dels Reis no fa la diferència».

«No el valor. No la importància històrica. El pes».

«Prendran els originals. Nosaltres guardarem les còpies. Les còpies són el veritable botí».

«No seré jo qui respongui. Serà algú altre, en altres circumstàncies. No puc comprometre el segle vinent».

«Les estàtues eren a Londres. El saber era a París».

9. Anàlisi crítica

Punts forts

- Una tesi clara i sostinguda de cap a cap: la distinció entre recollida i saqueig és posada a prova pels fets.
- Un material històric dens, posat en escena per episodis concrets (la Vall dels Reis, Rosetta, l'amenaça de Geoffroy).
- Escenes fortes: Malta, la nit de Gizeh, el sopar de Hamilton, l'amenaça del pedrenyal.
- Un to mesurat: la novel·la exposa més que no condemna, i deixa que el lector jutgi.

Límits i punts d'atenció

- La tesi és enunciada per nombrosos personatges, cosa que la fa molt llegible però crea redundàncies.
- La campanya de Síria es redueix a dues frases: l'elecció s'entén, però l'el·lipsi és brusca.
- Els egipcis són quasi sempre mediats per l'interpret («Diu que...»): el procediment és significatiu, però els manté en posició secundària.
- El capítol IV és carregat de diàlegs explicatius, que enuncien el balanç moral més que no pas fer-lo sentir.
- El fil de les vint-i-tres caixes sense etiquetar queda obert en aquest volum, sense resolució.
- El centre de gravetat passa de Denon a Jomard, Jollois i Fourier després d'agost de 1799, cosa que afebleix l'equilibri de la segona meitat.

10. Conclusió

El Volum II de La Gran Razzia és una novel·la de l'inventari moral: segueix l'Egipte dels savis per mostrar que la recollida erudita i el saqueig es distingeixen per la seva destinació més que pel seu gest. Construïda al voltant d'una tesi molt present i d'un canvi de tempo en la segona meitat, la sosté amb escenes concretes i una escriptura sòbria. La seva última lliçó és també la més pertorbadora: allò que França ha pres, els britànics li ho prenen al seu torn, i els egipcis, per la seva banda, només demanen que s'anoti el seu nom.

ANÀLISI ESTILÍSTICA COMPLETA

LA GRAN RAZZIA — VOLUM II

Novel·la de Robert Casanovas

Estudi de la llengua, de la construcció narrativa i dels efectes retòrics

Realitzat per Pierre Collonges

Paraules clau: inventari, relleu de les mirades, discurs referit, sentència, prolepsis

Introducció metodològica

Aquest estudi versa sobre el Volum II de La Gran Razzia («La campanya d'Egipte, 1798-1801»). Es limita a aquest volum: les observacions sobre la sèrie només valen per a ell. S'hi llegeix la llengua, la construcció narrativa i els efectes retòrics d'una novel·la que posa la seva forma al servei d'una qüestió moral. Cada apartat es recolza en passatges citats, retornats a la seva secció.

La novel·la tria una escriptura d'investigació més que d'efusió: frases curtes, xifres, llistes, sentències. El lector és tractat com a testimoni, no com a espectador, cosa que explica el lloc concedit a l'inventari i al document.

1. Una novel·la de múltiples focus: el relleu de les mirades

El relat no té un heroi únic. Denon veu primer: dibuixa els morts abans que les pedres, impedeix que s'emportin el Caravaggio a Malta, pren un papir a la Vall dels Reis. Després de la seva marxa a l'agost de 1799, són Jomard, Jollois, Marcel i Fourier qui prenen el relleu. Aquest canvi de focus permet a la novel·la passar de la visió a la mesura, i després de la mesura a la còpia.

El dispositiu «Allò que X no veia» obre diversos passatges: el narrador, fora de la consciència del personatge, completa la seva mirada amb allò que aquest ignora. L'efecte és doble: dona ironia a les escenes i recorda que la perspectiva dels savis és parcial.

«Moriria en un vaixell».

Capítol I, secció 1 — Denon davant el Caravaggio, a Malta.

2. L'inventari com a forma: xifres, mesures, llistes

La novel·la fa dels nombres una matèria literària. Les caixes passen de 96 a 63 i després a 42: la pèrdua es llegeix en la disminució. L'estimació de Jomard a Dendera (800, després més de 1000 objectes, després 10 000 per a la campanya) i els registres de Marcel (162 entrades) instal·len una tensió per la sola comptabilitat. El suspens no és d'intriga; és de balanç.

Aquesta escriptura dona al lector la sensació del pes real de les coses, segons la llei que enuncia la novel·la mateixa: no és el valor el que decideix què marxa, és el pes.

«No el valor. No la importància històrica. El pes».

Capítol II, secció 4 — Assuan.

3. Dos règims de llengua: el formulari i el sensible

El text alterna un règim administratiu (llistes, formularis, actes, clàusules) i un règim sensible (llum, pedra, mans, nit). El primer és sec i fa autoritat; el segon ofereix al lector allò que ha perdut en el formulari. El contrast és un mitjà: mostra allò que el procediment suprimeix.

Les escenes de còpia, de mesura i de dibuix són els llocs on els dos règims es toquen. És allà on la llengua troba el seu major rendiment.

4. Escriure per no oblidar: quaderns, cartes, còpies

Quasi tots els personatges escriuen: Denon a les seves cartes, Jomard als seus quaderns, Marcel al seu registre, Fourier al seu pròleg. La novel·la fa de l'escriptura una resposta a la pèrdua anunciada, i de la còpia un gest moral tant com tècnic.

La frase «Les còpies són el veritable botí» condensa aquesta idea. Prepara també la ironia final: allò que es va salvar és allò que cabia en un rotllo.

«Prendran els originals. Nosaltres guardarem les còpies. Les còpies són el veritable botí».

Capítol III, secció 5 — La derrota del Caire.

5. La veu de l'altre, mediada: l'interpret i el discurs referit

Els egipcis parlen quasi sempre per mitjà de Hassan o d'un altre traductor. La forma dominant és el discurs referit: «Diu que...», «Diu que comprèn». Aquest procediment és una figura: fa sensible que la veu de l'altre no s'escolta directament.

El passatge més significatiu és aquell en què Mahmoud al-Tawil demana que s'anoti el seu nom, quan acaben de negar-li les seves estatuets. És el seu fill qui tradueix, i la petició prospera: és l'únic moment en què una veu egípcia aconsegueix quedar inscrita.

«Diu que comprèn. I diu anoteu el meu nom igualment».

Capítol IV, secció 3 — L'ètica de les espoliacions.

6. La matèria i el gest: pedres, mans, llum

La novel·la és atenta a les matèries: granodiorita, paper, llum, resines, natró. Les mans (les dels copistes, les teixidores, els regants) hi són un lloc de saber. La fórmula «les mans saben» instal·la un saber corporal que els instituts no tenen.

La llum serveix de puntuació: llànties de vetlla, alba sobre el Nil, nit de Gizeh. Marca les entrades i les sortides d'escena i dona al relat la seva respiració.

7. La sentència, el remat i la rectificació

L'estil privilegia la sentència curta, sovint situada al final del paràgraf. Pren la forma d'una rectificació («No era fredor. Era la seva manera de tenir por»), d'una antítesi («Ells prenen allò que creien que eren tresors. Nosaltres prenem allò que creiem que és coneixement») o d'una dreuera («La paraula diferia. El gest era parent»).

Aquestes figures donen al llibre la seva força de memorització, i li donen la seva signatura; el seu retorn regular funciona com una tornada, però frega l'amanerament: algunes escenes es tanquen amb una fórmula que el lector ja ha endevinat.

«L'exèrcit saquejava com l'Institut recollia. La paraula diferia. El gest era parent».

Capítol I, secció 6 — La revolta del Caire.

8. El narrador que sap: prolepsis i registre de crònica

El narrador excedeix la consciència dels seus personatges. Anuncia l'obelisc de la Concòrdia, el papir Cadet, la presa d'Assuan, i dona a l'escena una profunditat històrica. Aquestes prolepsis inscriuen el text en la memòria de les restitucions actuals, sense anomenar-les mai.

Per a les batalles (Abukir, Heliòpolis) i la mort de Kléber, canvia de registre i adopta el to de la crònica: frases més breus, dates, fets. Aquest canvi assenyala que la història militar no és l'objecte, i que l'escena veritable es juga en un altre lloc.

9. Ritme, vetlles i arquitectura de conjunt

Les seccions es tanquen sovint sobre una llàntia, una nit, una constel·lació: el relat avança per vetlles. El ritme oscil·la entre escenes llargues (Dendera, el sopar de Hamilton) i dreceres de crònica (la campanya de Síria, la travessia), cosa que evita la monotonia de l'inventari.

L'arquitectura és circular: la novel·la s'obre al moll de Tolon i es tanca a París, sobre la nota de Karnak de Denon, amb Orió com a horitzó comú. El final queda obert: «Denon encara no havia acabat. Les campanyes anaven a reprendre's».

«Les estàtues eren a Londres. El saber era a París».

Capítol IV, secció 7 — El treball comença.

10. Forces i límits estilístics

Punts forts

- Una escriptura sobria, adaptada a un tema en què l'èmfasi seria sospitós.
- Una forma (l'inventari) que fa portar a l'estructura allò que la tesi enuncia.
- Sentències colpidores i memoritzables.
- Un doble registre (crònica i escena) que varia el ritme.

Límits i punts d'atenció

- La tesi, portada per nombrosos personatges, s'instal·la amb força però acaba repetint-se.
- La sentència en forma de remat, molt freqüent, tendeix a esdevenir previsible.
- El discurs referit, partit pres assumit, manté a distància les veus egípcies i és poc variat.
- Els diàlegs de l'últim capítol són sovint més explicatius que dramàtics.

Conclusió

El Volum II de La Gran Razzia descansa en una escriptura d'investigació: compta, mesura, cita, rectifica. La seva primera qualitat és la coherència entre forma i propòsit, ja que l'inventari és alhora el tema i el mètode. La sentència, freqüent, hi fa de tornada; el llibre és en el seu millor moment quan deixa parlar els objectes i els silencis.

«No va ser Egipte qui ens va convidar».

Capítol IV, secció 3 — Paraula final del sopar de Hamilton.